

FIATALOK ÉS AZ INTÉZMÉNYI BIZALOM: EGY EMPIRIKUS VIZSGÁLAT TANULSÁGAI

„Methodology embraces the entire scientific quest and not merely some selected portion or aspect of that quest” (Blumer 1969:24. – idézi Clarke 2005)

[DOI 10.35402/kek.2021.3.4](https://doi.org/10.35402/kek.2021.3.4)

Absztrakt

Tanulmányomban több kvalitatív eszköz integrálásával először azt vizsgálom, hogy miként látják a fiatalok az intézményi valóságot, majd azt veszem szemügyre miként befolyásolja az intézményi bizalom az adott intézményben való részvétel valószínűségét. Jelenlegi módszertani tudásunk szintjén sokat tudunk az adatredukciónál, jóllehet lényegesen kevesebbet arról, vajon miként olvashatók ki mintázatok adathalmazokból kontextusaik figyelembevételével. Fontos kérdés, hogy az adatredukciónál munka mellett milyen szerepet kap a módszertani, nyelvi, társadalmi kontextus. E munka a fent idézett konkrét kutatás példáján szemlélteti az adatredukciónál és a kontextualizálás gyakorlatainak egymásra rétegződését az adatfelvétel, az adatrendezés és nem utolsósorban az adatelemzés szintjén. Az így kvalitatív mikro-prespektívából nyert eredmények megerősítik a korábbi kutatási eredményeket, minthogy igazolják, hogy a közép-európai térben az intézményi részvétel és a bizalom más-más logika szerint épül fel. Elmondható, hogy a részvételt inkább az intézményekről kialakuló kép és a korábbi pozitív részvétel élménye ösztönzi, mintsem az a tény, hogy a résztvevők mennyire bíznak egymásban vagy az intézményi folyamatokban.

Kulcsszavak: felsőoktatási intézményi integráció, intézményi bizalom, megbízhatóság, diskurzuselemzés

Abstract

The argument advanced in this paper first wish to explore how the everyday reality of Hungarian public institutions are perceived by young adults. And then based on this mental picture of institutions the role of trust in these institutions in general and trustworthiness in particular is addressed with an aim to explore whether trust may or may not generative in terms of youth participation. To

this end several qualitative methods are combined in experimental way to avoid unnecessary data reduction. Much is known about the methods of data reduction at the level of data gathering, data management and analysis, yet little is about how to contextualize data in different phases of the research process. It is possible to argue that the way patterns of databases is read with a due consideration to the intersecting methodological, political, social, ideological or cultural context certainly has not been given the scholarly focus it deserves. In this account I am engaged with the game of different layers of abstraction and context. The rich qualitative data thus gained substantiate earlier research on youth participation in Central Europe laying out that the nature and logic of institutional trust and institutional participation cannot be considered interlinked, but rather they are two separated realms. While the positive mental pictures of the institution together with previous participatory experiences fuels further participation, trust in and trustworthiness of institutional procedures seems irrelevant in the respect of participation.

Keywords: higher education, institutional integration, trust, trustworthiness, discourse analysis

A hazai és nemzetközi intézményi bizalom és integrációkutatások adatai alapján úgy tűnik, hogy a közép-európai mintákban, a nyugat-európai részvételi modellektől eltérően, az intézményi bizalom és az intézmények életében való részvétel között nincs egyértelmű megfeleltethetőség.¹ Összességében elmondható, hogy a magyar fiatalok bizalmi

1 Csepeli a European Youth 2014 adatait elemmezve a részvétel egy sajátosan Közép-európai útját sejteti kiemelve, hogy közép-európa országaiban (Csehország, Magyarország, Lengyelország, Szlovénia) a biztonságot, a teljesítményt és a hedonizmust preferáló fiatalok altruizmusra és univerzalizmusra való hajlama alacsony (Csepeli 2019). Vagyis a vizsgált fiatalok vélhetően nem készek az életüket nem közvetlenül befolyásoló kollektív javakért tevékenykedni.

szintje másokkal, a közintézményekkel, illetve a politikával kapcsolatban más-más hangsúlyokkal, de az elmúlt három évtizedben alacsonyabb bizalmi szintet tükröz, mint a nyugat-európai társaiké (Hajdu 2012; Keller – Sik 2009; Tóth 2009). A korábbi eredmények továbbá arra utalnak, hogy az intézményi részvételt sokkal inkább meghatározza a róluk kialakuló kép és a korábbi demokratikus tapasztalatok, mintsem az, hogy a résztvevők mennyire bíznak egymásban vagy az intézményi folyamatokban (Cazes – Nesporova 2006; Fekete – Gárdos-Orosz 2017; Gibson 2001; Kavaliauskas 2012; Letki 2004). A bemutatandó kutatás során erre az első látásra kissé paradoxnak tűnő jelenségre voltam kíváncsi. Hogyan lehetséges az, hogy az átélt élményeknek vagy az elbeszélte társadalmi mintáknak nagyobb szerepe van abban, hogy valaki részt vállaljon környezeté intézményeinek formálásában, mint annak a ténynek, hogy valaki mennyire bízik a folyamatban vagy a résztvevőkben?

A bizalomkutatás a szociológia, a politika tudomány, a közgazdaságtudomány és nevelésszociológia határmezsgyéjén mozgó interdiszciplináris témakör. Mindebből e tanulmány egyetlen aspektusra koncentrált: milyen szerepe van a bizalomnak az intézményekhez fűződő viszony tekintetében. A bizalom fogalmán – Grünhut, Kőműves és Bodor nyomán – olyan várakozást értek, mely szerint a bizalom tárgya elvárt módon fog viselkedni egy adott helyzetben. Eszerint *A* megbíz abban, hogy *B Y* módon fog cselekedni egy *t* időn belül. A bizalom tehát feltételezi a megbízó és a megbízott kölcsönösen aktív mivoltát, illetve e szerepek dinamikus felcserélődését a körülmények és az információk tükrében. Nemkülönbön fontos a jövőre való vonatkozathatóság, a várakozásban megjelenő kockázati tényező, valamint a kétoldali humán ágencia (Grünhut – Kőműves – Bodor 2019). A bizalom tehát kontextusfüggő, öszetett és időben változó jelenség, melynek racionális, érzelmi és morális vonatkozásai is vannak (Boda 2019).

Az intézményi részvétel és a bizalom vonatkozásában néhány szerző fiatalok körében kvantitatív adatbázisokon igazolta a lojalitás reflektálatlan, illuzórikus mivoltát, a kivonulás túlsúlyát, valamint a tiltakozás kiüresedését. Mindez véleményük szerint a demokratikus intézményi berendezkedés diszfunkcióira utal, előre vetítve az intézményi részvétel felemásságát (Csákó – Sik 2018). Boda a középkelet-európai térségre jellemző intézményi bizalom sajátságait vizsgálva kiemeli az intézményi bizalom

polarizáltságát, átpolitizáltságát és instabilitását (Boda – Medve-Bálint 2020).

Mindezek alapján úgy tűnik a fiatalok intézményekhez való elköteleződése nem egyértelmű. Egyfelől az adatok a szüleikhez igazodó polkonform értéktrendről és piackonform karriertervekről számolnak be, másfelől az intézményi bizalom, az intézményi elköteleződés a térségben hagyományosan rendkívül alacsony (Bauer – Székely – Szabó 2017; Gábor 2012; Utasi 2002). Vagyis noha a lázadásnak semmi jele – hiszen a konformitás mint magatartás a meghatározó –, a fiatalok mégsem vesznek részt környezetük döntéseiben, intézményi környezetük formálásában – legalábbis nem az érdekartikuláció klasszikus értelmében. S minthogy az ifjúságkutatás eredményei szerint nem áll a fiatalok rendelkezésére sajátos kulturális formákkal rendelkező önálló nemzedéki minta, úgy tűnik a fiatalok intézményi részvételük során a felnőtt társadalom keretei között „imitálják szüleik már diszkreditálódott cselekvési formáit” (Gábor 2012; Keil – Szabó 2011). Dolgozatomban annak a látszólag ellentmondásos folyamatnak járok utána, miben is áll e reflektálatlan intézményi lojalitás és konformizmus.

Bárki, aki valaha a magyar társadalom intézményeibe vetett bizalom kutatásának (Boda 2019; Giczi – Sik 2009; Stumpf 2020; Tóth 2009; Vajda 2020; Vit 2018), a személyközi integráció (Hajdu 2012) vagy netán a második gazdaság személyközi bizalmon alapuló jelenségeinek – így a kalákának, fusinak, vagy a munkahelyi protekciónak stb. – szentelte idejét, tisztában van a téma empirikus megközelíthetőségének nehézségeivel (Franklin – Kovács – Csurgó 2017; Gábor – Galasi 1981; Keller – Sik 2009). Vagyis miközben annak feltárására törekszünk, milyen magatartásminták tűnnek kifizetődőnek és értelmesnek a személyközi térben – és ebben milyen szerepe van a bizalomnak –, gyakran szembesülünk módszereink kezdetlegességével (Grünhut 2020; Welter – Alex 2015). Noha a vita a téma módszertani megközelítésének lehetőségeiről, az általánosíthatóság, a kauzalitás és érvényesség szempontjából egy soha le nem záruló polémiának látszik, magának a kutatás kontextualizálásának a szerepe – beszéljünk akár kvantitatív vagy kvalitatív megközelítésről – e vitában egyre meghatározóbb (Cook 2001; Misztal 1996; Warren et al. 1999). Nem kétséges, hogy nő az érdeklődés a társadalmi kontextusok mélyebb megértése iránt – beszéljünk akár a nagy mintás kvantitatív bizalom kutatások interpretációjának társadalmi kontextusba helyezéséről vagy akár a szerényebb ambíciókkal induló

kvalitatív kutatások adatainak egy-egy társadalomtörténeti helyzetben való értelmezéséről. Mindez felveti a kérdést, miként közelíthető meg a vizsgált jelenség és annak kontextusa. A jelen írás erre a módszertani kihívásra kíván egyfajta választ adni.

Aligha kell szólni arról, hogy számtalan próbálkozás született a makro és a mikroperspektíva összeházasítására, valamint a fent ismertetett probléma megoldására mind a nagy integratív társadalommodellek felállítása során, mind a finomabb distinkciókban gondolkodó strukturalista, kulturális vagy posztmodern módszertani megközelítések terén (Grünhut et al. 2019; Hetherington – Hetherington 2018; Luhmann 2018; Seligman 2000; Sztompka 1999). Az absztrakciók szintjeinek megválasztása és összeillesztése, illetve eme absztrakciók által előhívott nyelvi, tárgyi, történeti és szemléleti kontextussal való játék kétségkívül része a bizalomkutatásnak mind az elmélet, mind az empiria szintjén. Utalva Jenks és Blumer a mottóban közölt intelmeire, tanulmányomban amellet kívánok érvelni, hogy a módszer nem egyszerűen az elmélet szolgálóleánya, hanem önálló relevanciával bír, az egész kutatás folyamatát át-, meg átszövő, folyamat (Jenks 1995). És megfordítva az elmélet nem pusztán az adatok alátámasztására szolgáló vagy azok létjogosultságát olykor-olykor igazoló elméleti keret, a tipizálást segítő kategóriák megfogalmazására alkalmas szemléleti séma, hanem sokkal inkább a kutatás során önálló térrel és fejlődési ívvel rendelkező entitás.

Ennek fényében az alábbiak arra teszek kísérletet, hogy egy empirikus mintán bemutassam a kontextusok kezelésének nehézségeit egyfelől követve az elmélet dinamikáját, másfelől figyelve a módszerek szintéziseinek nehézségeire. A cikk nem kész recepteket, hanem sokkal inkább dilemmákat fogalmaz meg azzal a nem titkolt céllal, hogy egy közéleti diskurzust váltson ki a KÉK hasábjain, amely a klasszikus mikro-makro perspektíva meghaladására törekszik egy olyan kontextuális, komplex és dinamikus jelenség kapcsán, mint az intézményi bizalom. Egyúttal fel kívánja vetni a túlzott elméleti vagy módszertani redukcionális problémáját is.

Bevezetéképpen hadd essék pár szó magáról a kutatásról. A választott – több diszciplína módszertanát egyesítő – kutatás arra irányult, hogy megértsük, miként észlelik a fiatalok szűkebb-tágabb intézményi környezetüket és ennek kapcsán az egyes intézmények életébe milyen bekapcsolódási esélyeket látnak? Ennek megfelelően a kutatás fókuszában az intézményekhez való viszony, az intézményi bizalom és a részvétel viszonya állt.

A hallgatói közösségekben kialakuló közélet-képet, közéleti igényt és tevékenységformákról kibontakozó diskurzust több kvalitatív módszer együttes alkalmazásával elemeztem: 1.) tematikus diskurzuselemzés; 2.) tipológia (Denzin – Lincoln 2017). Az adatfelvételre 2012–2014 került sor, melynek keretében két az üzemeltetés és közösségfejlesztés szempontjából lényegileg eltérő felsőoktatási kollégiumban 30 fókusz csoportos, 18 félig-strukturált interjú és 22 narratív interjú készült el.²

A kollégiumok olyan szemi-privát tereket biztosítottak az interjúk felvételére, ahol a köz-magán dichotómia megfogható. A kollégiumok magán- és közterei, mint állam az államban, tükrözték a hallgatók közintézményekhez való viszonyát. Így aztán e kutatási terep alkalmat adott arra, hogy megfigyeljük, miként formálódnak az állampolgári kultúra elemei – így az intézményi bizalom – a hallgatók intézményi magánéletének mikro-tereiben.

Szembesülve azzal a ténnyel, hogy napjainkban szűkebb-tágabb környezetünk intézményeiről folyó beszéd és nemkülönben az intézményekhez fűződő lojalitás kényes téma, olyan összetett adatfelvételt

---

2 A 70 interjú (50 hallgatói és 20 intézményi) készült el kollégistákkal és a kollégisták életét meghatározó intézményi dolgozókkal. Ezen belül négy interjút a hallgatói önkormányzat és a kollégiumi bizottság olyan hallgatóival vettem fel, akik az intézet üzemeltetésében tevékenyen részt vettek, és további két interjút intézményi séta keretében rögzítettem. A konkrét interjúalanyok kiválasztáskor szem előtt tartottam, hogy a baráti körök, státuszhomogén értelmező közösségek szerepe láthatóvá váljon. A véletlenszerűen kiválasztott első szobában 6 rövid kapcsolathálózati kérdés előzte meg a csoportos interjút. A következő szobát annak alapján választottam ki, hogy a szobában kit neveztek meg a hallgatók, mint olyan személyt, akivel rendszeresen együtt töltik a szabadidejüket, akivel megosztanák a magánéletüket vagy a tanulmányokkal kapcsolatos problémákat. Az ilyen, hólabda módszerrel kirajzolódó kapcsolathálókat addig követtem, ameddig az adott kapcsolatháló el nem különült környezetétől. Egy-egy intézményben 5-7 ilyen egymástól elkülönülő kapcsolathálót mértem fel. (A kapcsolathálózati kérdőívtervet lásd: Melléklet 1.) Ezt követően kulcsinformátorok (szintfelelősök, kollégiumi nevelőtanár) segítségével megkerestem az izolált hallgatókat is, akikkel többnyire narratív interjúkat készítettem. Egy olyan régióban, ahol a hallgatók civil szervezetekben vagy formális csoportokban való részvételi hajlandósága alacsony (Fényes – Lipcsei – Szeder 2012), fontosnak éreztem megtalálni azt a társas közeget, amely hatással van a hallgatók közéleti aktivitására. Ezt követően narratív interjúk készültek a csoportos interjúk azon tagjaival, akik véleményvezérek avagy épp ellenkezőleg, végig hallgatagok maradtak az interjúk során.

alkalmaztam, melynek az elemzés szintjén törté-
nő szintetizálása utóbb nem kis fejtörést okozott.
Mondhatni: már az adatfelvétel szintjén felmerült
a kontextualizálás kérdése: a nyelvi, társadalomtör-
téneti, és az absztrakciók szintjén megnyilvánuló
értelmezési keretek, viszonyítási pontok interpretá-
lása. Az alábbiakban megkísérlem bemutatni, hogy
milyen megoldások születtek a felmerülő módszer-
tani kérdésekre – ha tetszik az eltérő mintázatok
és kontextusok az adatfelvétel, adatrendezés és ez
elemzés szintjein való integrálására.

Fókuszcsoporthoz, majd egyéni interjúkat vet-
tem fel, ám a magánterekben felvett interjúk so-
rán a hallgatási kultúra megtörésére, illetve a rö-
vid, sematikus válaszok elkerülése érdekében arra
kényszerültem, hogy többféle projektív technikát
is alkalmazzak. A narratíva-stimuláló kockák³ mint
projektív technika feltárta a közvetlen életvilág,
a társadalom és a politikai szféra érzékelését, a köz-
szféra elsődleges és másodlagos jelentésmezéjét;
az aktuálpolitikai témákat felvillantó kártyák a közélet
kategorizálásának logikáját; a mentális térképezés
a közvetlen életvilágban megjelenő köztér észlelését;
a félig-strukturált csoportos interjúk a diszkurzív
praxis, a közzől szóló beszéd sajátosságait mutatták
be (Blommaert – Bulcaen 2000; van Dijk 2010;
Fairclough 1989; Robert – Oross – Szabo 2017;
Wodak – Meyer 2009). Végül a csoportos interjúk
legbeszédesebb és leghallgatagabb tagjaival készült
follow-up egyéni narratív interjúk rávilágítottak,
hogy milyen logika mentén ágyazódik bele az egyé-
ni életútba a köz és a magán közötti különbségtér-
tel. Így világossá vált, milyen szerepet játszanak a
formális intézmények a fiatalok életében (Cortazzi
2014; Lieblich, Tuval-Mashiach – Zilber 1998;
Mishler 2004; Rosenthal 2006, 2013).

Az adatfelvétel sajátosságainak bemutatása után
térjünk át az adatrendezés és elemzés sajátosságaira.
Annyi talán első pillantásra is kivehető, hogy jólle-
het számos adatfelvételi módszert alkalmaztam, az
elemzés elsősorban a csoportos interjúk diskurzusa-
ra épült. Ezáltal az így kapott adatok képezték az
elemzés fő korpuszát is a különböző projektív tech-
nikákkal nyert adatok a csoportos interjúk átíratai-
t gazdagították. Így talán nem meglepő, hogy az
elemzés alapjául szolgáló tételes kategóriák kibon-
tását a diskurzuselemzésen keresztül mutatom be.
Mindehhez hozzáfűzöm, hogy az adott szempont
esetén a más módszerből adódó adatok, hogyan

3 Játékos projektív technika nehezen megközelíthető
társadalmi csoportok diskurzusainak feltárására (Lásd
Pataki 2015).

járultak hozzá az adott jelenség mélyebb megértésé-
hez. A narratív interjúk eredményeit külön cikkben
közlöm.

Az elsődleges kódolás után a dikurzuselemzés
előkészítésének további fázisai két jól elhatárolható
részfázisra bomlottak: 1.) a tematikus diskurzus-
elemzésre és 2.) a háttéradatokat bevonásával készített
tipológia kialakítására. Míg az előbbi módszer tá-
mogatta a valóságmagyarázatok megértését (vagyis,
hogy miként látják a fiatalok az intézményi való-
ságot), az utóbbi a korábbi demokratikus tapaszta-
latok és az intézményi bizalom viszonyrendszerébe
ágyazta be adataimat (azazhogy miként befolyásolja
az intézményi bizalom az adott intézményben való
részvétel valószínűségét). Mindkét módszer – a
Maxqda18 szoftver segítségével – lehetővé tette az
adatok leíró, majd magasabb szintű értelmezését
(Kuckartz 2014; Kuckartz – Rädiker 2019; Wiede-
mann 2016).⁴ Az elkövetkező fejezetekben céltom
nem pusztán a kapott eredmények ismertetése. A
következőkben sokkal inkább arra törekszem, hogy
az alkalmazott módszer egyes szintjein szemléltet-
sem az ott feltáruló társadalmi valóság lehetséges
értelmezéseit: az empiria és az elméleti háttér pár-
huzamos fejlődési ívét.

Elsősorban az a cél vezetett, hogy a kutatási kér-
dést megvilágító olyan kódrendszert hozzak létre,
amely lehetővé teszi az adatokból kibomló finom
összehasonlítást (Charmaz 2006; Strauss – Corbin
1997).⁵

A kvalitatív munka időigényességét és az adatok
megbízhatóságát jelzi, hogy a fent leírt kódrendszer
tematikus blokkok köré szerveződése, véglegesítése
két évet vett igénybe. Ám e célirányos, összehason-
lító, de ugyanakkor az adatokkal dialógust folytató
módszer lehetővé tette a problémának a kvantita-
tív eredményeket kiegészítő, árnyaltabb elemzését.
Bár sokat tudunk arról, hogy a magyar társadalom
a rendszerváltás óta miként viszonyul a kormány-
zati politikai, jogállami intézményekhez, illetve,
hogy milyen formális vs. informális, direkt vs. in-
direkt formákban hajlandó bekapcsolódni, sokkal
kevesebb információ áll rendelkezésünkre arról,

4 A kvalitatív kutatók között megoszlanak a nézetek a
piacon kínált szoftverekről. A jelen kutatáshoz azért tűnt
a Maxqda az NVivo szoftverrel szemben megfelelőbbnek
mert több szinten segíti az adatvizualizációt. Az
adatok szövegkontextusaikban, interaktív módon való
ábrázolását, elemzését.

5 A kódrendszert, az esettanulmányokat lásd az
anonimizált adatfileban: https://drive.google.com/drive/folders/1Qj-z_QOStutZXLpBXi9ZozLUMlmUtry

Forrás: Saját ábra

1. ábra A témák megoszlása főkérdések szerint

hogyan milyen interpretatív, argumentációs sémák, jelentéshorizontok állnak az intézményi bizalom és részvétel alacsony szintje mögött. Jóllehet fontos hangsúlyozni, hogy az elemzés csak azokon a nap-pali tagozatos egyetemista fiatalokon alapul, akik 2012–2014 között az általunk kiválasztott két kollégium lakói voltak, az interjúalanyok által konstruált meta-narratív struktúrára épülő kvalitatív kutatás e témában meglehetősen hiányos. Ekként a minta bár óvatos következtetésekre ad lehetőséget nap-jaink társadalmi jelenségeivel kapcsolatban, mégis hiánypótló, hiszen tükrözi az elbeszélők személyes világmagyarázatait, a részvételtől kialakult percepcióit, belülről világítva meg, hogy egy adott interakció milyen kockázatokat hordoz a beszélő számára, az egyén generalizált bizalomdiszpozícióját, illetve azokat a bizalomrelációkat, amelyek befolyásolják, hogy a cselekvő egy adott helyzetben miként viszonyul partnereihez vagy az intézményekhez.

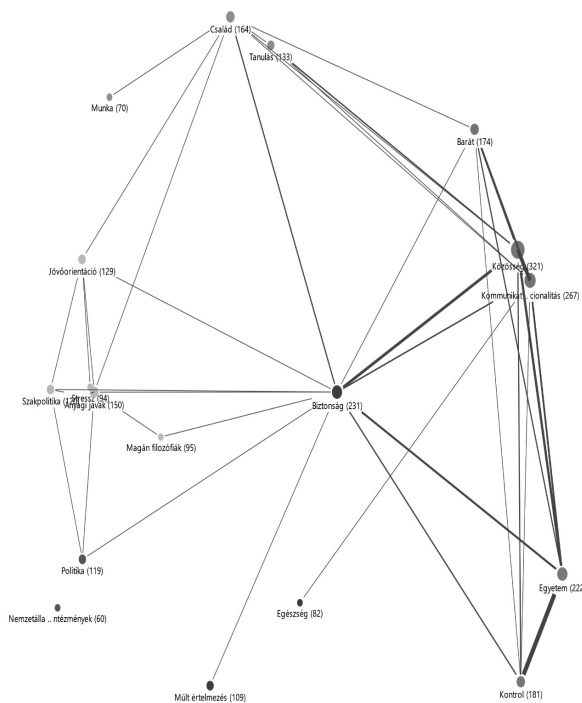
Így tehát, a tematikus diskurzus-elemzés tükrében, bemutatathatóvá válik a vizsgált fiatal felnőttek közéletéről kialakult képe: feltárulnak azok a történetek, amelyek lehetővé teszik, hogy a fiatalok közről való tapasztalataikat másokkal megosszák, s mindeközben fény derül magára az intézményi elköteleződés és lojalitás kérdésére. Ez más oldalról azt is jelenti, hogy kirajzolódnak azok a valóságshorizontok, amelyek nemcsak ifjú válaszadóim szemléleti keretét határozzák meg, hanem egyszerűen kijelölik a „játéktérük” határait is. Fontos kérdés ugyanis, hogy a fiatalok számára a szűkebb-tágabb társadalmi környezetben észlelt minták, valamint az intézményekről kialakult kép alapján a cselekvés mely formái tűnnek ésszerűnek. A kutatás komplexitásából kifolyólag talán bocsánatos bűn, hogy az adatfeldolgozás egy évtizedet vett igénybe, így az

adatok napjaink intézményi részvételére vonatkozóan csak tendenciákat fogalmaznak meg.

Tematikus diskurzus-elemzés

Az alábbiakban tehát lássuk a korosztály számára milyen releváns közéleti témák merültek fel, e témák miként strukturálódtak, a közéletéről szóló elbeszélésekben maguk az intézmények hogyan kerültek bemutatásra, illetve mindeközben milyen szerepet tölt be az (in)aktív cselekvő. A tematikus diskurzus-elemzés átvezet minket a következő fejezetben az elemzés második részéhez, mely egy tipológia kialakításával segít megérteni, hogy mennyiben változik az intézményi környezetről kialakuló kép, ha figyelembe vesszük a fiatalok intézményi szerepvállalását, társadalmi tőkét, szülői háttérét. Ily módon a zárófejezetben számba vehetjük, hogy az intézményekről kialakuló valóságmagyarázatokban milyen szerepet tölt be az intézményi bizalom és lojalitás, és ez mennyiben változik a korábbi demokratikus tapasztalatok, a társadalmi beágyazottság vagy szülői háttér függvényében.

A körülöttünk észlelhető világ jelenségeiről a fiatalok hosszasan meséltek, mely témák az alábbiak szerint rendeződtek. Voltaképpen elsősorban a társas környezetről (család, közösség, barát) szóló beszéd és az abban megjelenő problémák (attitűdök: bizalom, egzisztenciális problémák, félelmek, egészségkockázatok) domináltak a diskurzust akár a rekonstruált múlt, akár a megélt jelen vagy a vágyott jövő került a beszélgetés középpontjába. Látni való: az informális kapcsolatháló szerepe, az azok elvárásainak való megfelelés készsége, valamint az ügyek, problémák informális kijárása vagy megoldása meghatározó jelentőségű a fiatalok életében.

Forrás: Saját ábra

2. ábra A közéletéről szóló beszéd témáinak kódterképe

Míg az ábra a leggyakrabban megjelent témákat a kódolt szövegrészek százalékos megoszlásában mutatja be, addig az egyes témák százalékos megoszlásán túl a szoftver támogatja a témák együttes megjelenítését is. E kódterkép jól illusztrálja a szűkebb-tágabb társas világ jelenségeiről szóló beszéd főbb irányait, valamint megvilágítja azok logikai összefüggését. Az egyes témák adott beszédkörnyezetben való azonosítása kétségtelenül segít abban, hogy konzekvensen megközelíthetővé váljanak a mégoly rejtett összefüggések is. Egyben ily módon feltárulnak azok a főbb szempontok, amelyek szervezik a fiatalok tapasztalatait.⁶ Vagyis a kódterképnek köszönhetően képet kaphatunk arról, hogy mely téma, mely másik témával fordult elő leggyakrabban – azaz miként strukturálódott a közéletről

6 Ne felejtjük el, hogy amikor beszélünk, egyszerre több témáról értekezünk. Egy-egy téma külön kóddal lett ellátva, melyet az alábbi ábra szemléltet – úgy mint tanulás, barát, munka stb. A szoftver összegzi, hogy hány alkalommal fordult elő egy kódolt téma egy másik mellett. Ez alapján klaszterekbe rendezi a témákat. Vegyük például az ábra egy marginális elemét a munkával összefüggésbe hozható szövegrészeket. Mint látható az alábbi ábrán a munka és a család együtt 70 alkalommal fordult elő egymástól nem messzebb, mint egy bekezdés távolságra.

szóló beszéd. A vonalak vastagsága az egymással átfedésben lévő kódok gyakoriságát jelzi. Továbbá azt is láthatjuk, hogy a térkép különböző színekkel megjelölve klaszterekbe rendezi a gyakran együttálló kódokat.⁷

Így a 2. ábra klaszterei tájékoztatnak arról, hogy amikor a fiatalok a közéletéről gondolkodnak, fejükben hogyan körvonalazódnak intézményi környezetük elkülönülő területei. A fiatalok hangsúlyosan hol az intézményi kontrollról, a korosztályos kapcsolatok kialakításáról, a családról, a politikáról értekeztek, hol a családi történeteket osztottak meg velem, de elbeszélésekben külön jelentőséget kapott a környezet és egészségtudatosság is. Szembeötlő, hogy a fegyelmi rezsimek, a korosztály elvárásai, a reciprok családi viszonylatok észlelése és a szűkebb-tágabb intézményi környezet politikai eszközökkel

7 A kódterkép egy olyan kvalitatív vizuális térképnek tekinthető, ami az együttálló, egymással fedésben lévő kódokat számszerűsíti, csoportokba rendezi, és megadja a fogalmi hálózatok központi elemét. Ezáltal felfejthető, hogy mik a beszéd tematikus csomópontjai, és azok hogyan rendeződnek össze egy egységes és koherens diskurzussá.

való formálásának lehetősége többnyire a családot és nemzetet ért múltbeli tragédiák, valamint az egyéni életutat befolyásoló egészségkockázatok, életesélyek perspektívájából értelmezhetőek.

A klaszterek azonosítása után meg kell jegyezni, hogy a domináns témák egyetlen központi tengely – a személyes, egzisztenciális és fiziológiai biztonság – köré szerveződnek, amely mintegy magába foglalja a rendvédelemtől, az intézményi kiszámíthatóságon át, a családi szociális hálók biztonságát. Ugyanúgy reflektál a múlt tragédiáira, mint a jelen egészségügyi kockázataira. Lássuk, miként strukturálódik e biztonságigény és milyen kapcsolatban áll azokkal a kategóriákkal, melyeken keresztül, a fenti ábra tanúsága szerint, a fiatalok észlelik az intézményi környezetet. A biztonságigény és rendpártiság jószerivel dominálja az elbeszéléseket, ám, amint azt látni fogjuk, a viszonyítási keret gyakorta egy folyamatosan változó globalizálódó társadalmi tér. Tény, a történetekben akarva-akaratlanul helyet kap a folyamatosan alakuló, néha meglepetésekkel terhes valóság: a félt-vágyott strukturális változás. Ennek eredményeként, (ahogy a következő részben megpróbálom majd igazolni), a rend kialakítása, a biztonság megteremtése egyúttal életprojektté válik.

Egészeiben véve a klasszikus magyar panaszskultúra hátterében a történetekből felsejlik a vágyott megbecsültségnek, bizalomnak, rendnek egy érdekes karaktere: az elaszticitás. A narratívákban mindvégig észlelhető egy erős rendpártiság, amely azonban egy folyamatosan újrendeződő világ környezeti sajátosságaira rendezkedett be. Az intézményi környezet állandó átalakulása miatt a fiatalok a kialakult helyzet jogosságának megítélését lehetetlennek tartják. Minthogy mindaz, ami jogszerűtlennek tűnik ma, lehet, hogy egykoron más jogkörnyezetben jogos volt.

Ugyanígy a változó társas helyzetek révén – és ne felejtjük el a fiatalok a rendszerváltás után születve egy nagy struktúraváltás szemtanúi – maga az emberi cselekedet sem kiszámítható vagy megítélhető. Nincsen olyan nézőpont, olyan morális platform ahonnan ezek a döntések meghozhatók lennének. Mindez megnehezíti a társadalmi orientációt, így hát maga az orientáció mikéntje, a társadalmi tájékozódás sajátos vonásainak megléte vagy hiánya az, ami köré egy-egy társaság kikristályosodik. Vagy más szóval maga a társadalmi orientáció mikéntje válik a társadalmi tájékozódás alapjává, a bizalmi kapcsolatok kiépítésének bázisává. Ez az eredmény megerősíti a bizalomkutatás korábbi eredményeit, mely szerint „*az interakciókat keretező,*

azok dinamikáit alapvetően meghatározó, strukturálisan rögzült (logikák és szemantikák) referenciaértéke egyre gyengül, ami miatt az egyének kénytelenek saját percepcióik és interpretációink, azaz megismerési szintű ideáik alapján cselekedni. Vagyis érvényesen alkalmazható viszonyítási pontok híján a mindennapi interakciók kockázatokkal sűrűsödnek fel, a megszkott rutinok – úgy episztemológiai, mind praxisszinten – alkalmatlanná válnak, az egyének nem látják előre, miként alakulnak majd az érintkezések, ezért annak érdekében, hogy mégis vállalni tudják az interakciókat, bizalmat kell mutatniuk” (Grünhut et al. 2019:12-13).

Adataim tükrében úgy tűnik, hogy a cselekvő a formális-informális intézményi környezet folytonos változására úgy reagál, hogy magával a bizalommal játszik: hol színleli, hol megelőlegezi, hol generálja, hol manipulálja a bizalmat. Annak érzékeltetésére, hogy a fiatalok által megnevezett közéleti szférákban milyen intézmények miként tűnnek fel, illetve, hogy ezekben az intézményekben a fiatalok mennyire bíznak és e bizalom milyen bekapcsolódási formákat generál, álljon itt két módszertani megközelítés.

1. *Esettanulmányok* A hierarchikusan szerveződő kód- és kommentár-rendszer elősegítette, hogy minden egyes interjúról készüljön egy-egy esettanulmány.⁸

Míg az esettanulmányok az egyes interjúkban fellelhető koherenciát és logikát voltak hivatottak megragadni, addig a szoftver hozzájárult ahhoz, hogy egy áttekinthető táblázatban együtt követhessük a teljes korpusz dinamikáját. Egymás mellé rendezve a kódolt részeket, követhetőek azok az endemikus jelentésárnyalatok, amelyek a fiatalok köréről vallott nézeteit az egyes tematikus kódok metszéiben meghatározzák. Mely folyamat során rendre feltáruznak azok a körülmények, amelyek a közéletben való részvételt értelmessé és jelentőssé teszik.

8 A kódolás nem csupán az adatok több szintű értelmezésében és megjelölésében merült ki, hanem a szövegrészeket, az egyes dokumentumokat, dokumentumcsoportokat és kódokat kommentárokkal is kiegészítettem. E részletes feljegyzések és a feljegyzések szisztematikus kezelése és elemzése a kutatás gerincét képezték. Ezek a feljegyzések, a terepnaplókkal összevetve, hol az adatfelvételt, hol az elemzési módszereket csiszolták, hol pedig kiemelték olyan szövegrészeket, amelyekkel korábbi kutatások adatai váltak összevethetőkké. A kódolást követő elemzési szinten minden egyes dokumentum esetében ezeket a feljegyzéseket dolgoztam át oly módon, hogy a dokumentum ismételt olvasata a már létező kommentárokkal magasabb szintű értelmezést adjon.

korruptió ismert tény, egyedül az informális kapcsolatok útján kibontakozó civil aktivitás tűnik a felelős kiútnak. Az interjúhoz fűzött megjegyzések újraolvasása igazolja, hogy a társasághoz való tartozás, mint abszolút maxima, továbbá a barátok megválogatásának mikéntje elengedhetetlen a véletlen eseményekkel való megküzdésben és e civil aktivitásban. Ezekben az interjúkban cselekedni képes, a tehetetlen rendvédelmi erőkkal szembe szállni akaró a természettel harmóniában élni vágyó önellátó közösség ideája rajzolódik ki, ahol a múlt átírásának, részleges vagy teljes elfelejtésének többszintű gyakorlata él együtt. Mindez egyúttal arra kényszeríti a cselekvőt, hogy mindig legyen alternatív terve az események értelmezésére és kezelésére. E folyton változó intézményi térben a rendvédelmi szervek: a kollégiumi biztonsági- és portaszolgálat, a gárda, mezőőrség nyújt némi megnyugvást és biztonságérzetet.

Narratíva stimuláló kockák és a kvalitatív adatelemző modellek integrálása Az interjúalanyok történetei tehát nem tekinthetők sem apolitikusnak, sem apatikusnak, még akkor sem, ha az itt-ott radikális megoldásokban gondolkodó cselekvő rendszert nehezen azonosul környezeté intézményeivel. Annak érdekében, hogy feltárjam a fiatalok intézményekről kialakuló képét nem maradt más hátra, mintsem, hogy megértsük: vajon a fiatalok közéletéről szóló elbeszéléseiben miként körvonalazódik maga a cselekvő. Az intézményekhez való elköteleződés, a társadalmi rend kialakításának mikéntjével kapcsolatban a már említett projektív technika: a narratíva-stimuláló kockák eredményei szolgálták információval.

Álljon itt egy kockadobás illusztrációként, melyben a tizenhét kockából nyolc esetben a bemutatott intézmények és aktorok összefüggésbe hozhatóak a magán- és közbiztonsággal, vagy az intézményi bizalommal vagy annak hiányával. Mindez alighanem csak egyetlen példa a számos szöveghelyből, ami a vizsgált társadalmi csoportban az intézményekkel kapcsolatban egyfajta különös bizonytalanság érzésre utal.

Ez a bizonytalanság több dimenzióban nyilvánul meg. Vessünk egy pillantást magára a narratívára, követve a piktogramokat és az őket magyarázó elbeszélésekre az ajtón kikukucskáló embertől (felső sor 5. kocka) a kulcslyukig (alsó sor 3. kocka):

Van egy ilyen ajtó mögött elbújó emberke, ez a zárkózottság. Vannak zárkózottabb emberek, félénkebbek, ez ugye személyiség kérdése. Lehetnék én is olyan, de én nem ezeket a géneket kaptam. Meg nem ez nevelődött belém, nem ebbe a közegbe nőttem föl. (a család intézménye)

Van egy kérdőjel. Ez többféle lehet. Jelentheti egyrészt azt, hogy egy rejtvény vagy feladvány, a bizonytalanságot, és a rengeteg kérdést, ami egy-egy témával kapcsolatban felmerülhet... úgy-úgy bizonyosság, megbiztosodás, bebiztosítani a dolgokat (egyen és intézményrendszer kapcsolata, tervezettség)

Van itt egy evő ember. Enni mindig kell. Minden ember eszik, persze ki milyen szintű termékeket, milyen mennyiségben, minőségben, mértékben. (élelmiszer és egészségpolitika)

Ez egy rabló pandúr lenne. Mint minden országban, hát Magyarországon is van bűnözés. Pontos statisztikát nem tudok, hogy mennyire vagyunk elől [ezen a listán] világ vagy európai viszonylatban. Ezeket büntetni kell. Ott a Wiskeys. (rendvédelem)

Rakéta meg bolygó. Űrtudomány. A jövőt jelenti: földönkívüliek – hiszem, ha látom (tudomány)

Bástya többféle területen lehet fogalom. Egyrészt lehet egy háborúba fogalom, mint egy biztos pillér, talp. Lehet a kialakuló alapja bármiféle dolognak, rendszernek. De elsősorban ez mindig egy alappillért, követ, biztosítékot jelent számomra. (hadügy, biztonságpolitika)

Kisgyerek és mögötte egy szellemárnyék. Esetleg talán, ha jövőben kiderül, hogy milyen kis mocskos politikus lesz vagy diktátor, akkor már az árnyéka mutatna... Ki gondolta volna, hogy a kis Hitlerből ekkora valami lesz mondjuk. (közpolitika)

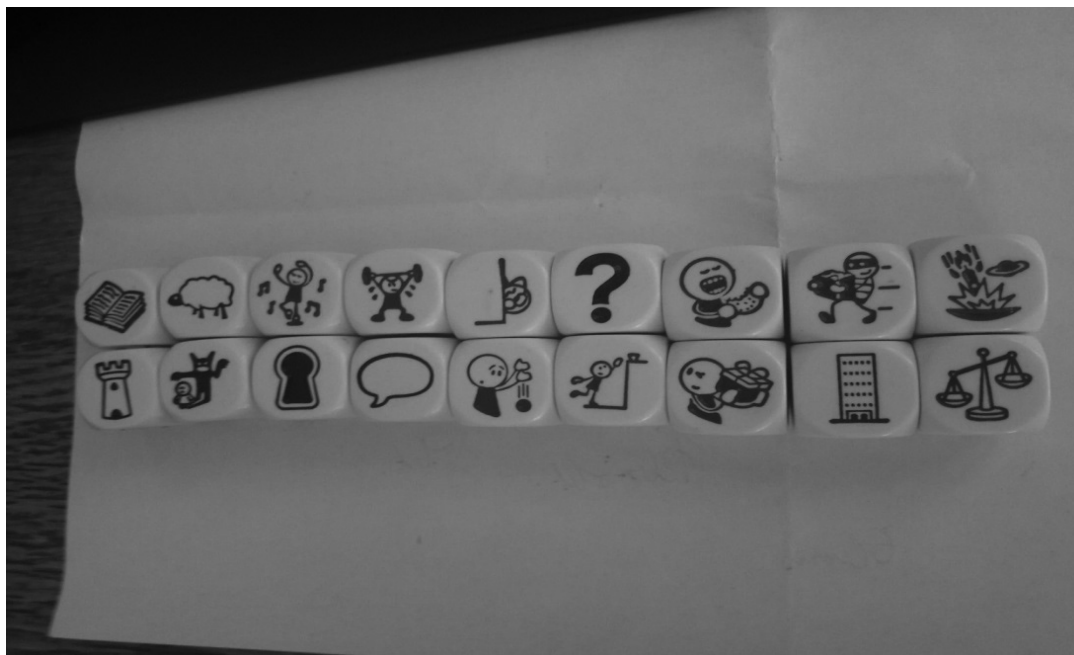
Hát szerintem kulcslyuk. Ez egy rés, amin át lehet látni egy olyan dologba, amit nem biztos, hogy látni kell vagy látni tudunk. Rengetegszer kibúvó, kémkedési lehetőség, vagy kíváncsiság kielégítése (belbiztonság)

(város, MK, gépészmérnök, 22 éves, fiú)

A zárkózottság, a bizonytalanság, a bűnözés mögött megbújó lehetőségek képe az intézményi narratívának egyfajta lebilincselő dinamikát kölcsönöz. A kialakuló dolgokban rejlő potenciál, a kulcslyukon át megjelenő ismeretlen dolog izgalma, a kisgyerekben jelen lévő nagyság mintegy ellenpontozza az élet kockázatait: a félénkséget, kiszámíthatatlan jövőképet, egészségkockázatot. Ily módon az elsődleges és másodlagos asszociációk láncai – ha mégoly fragmentáltan is – kirajzolják a biztonság

1. kép Bizalom (narratíva-stimuláló kockák)

Forrás: Saját ábra

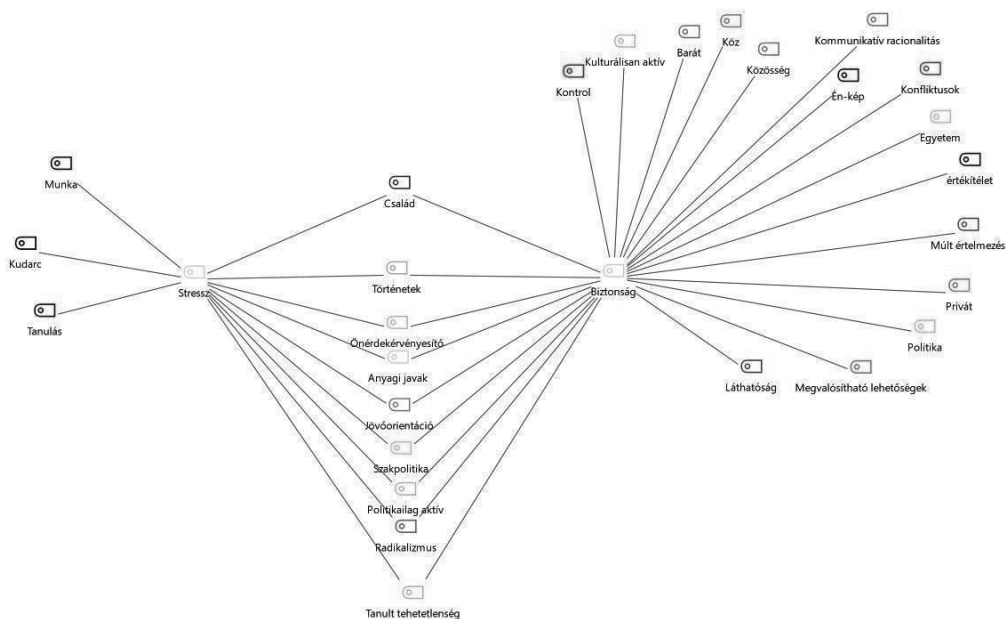
eltérő árnyalatait: a félelmeket, de a reményeket is. Mindeközben kiolvashatók a fiatalokat foglalkoztató szakpolitikai kérdések és az ezek orvoslására szolgáló intézményes keretek elégtelensége is.

Az intézményekkel szemben támasztott bizalmi hiátust jól illusztrálja az alábbi ábra – amely már

nem egyetlen elbeszélést, hanem a teljes interjú-korpuszt veszi alapul – jelezve, hogy a fiatalokban élő biztonságfogalom nem egyszerűen a fiatalok félelmeivel, szorongásaival hozható összefüggésbe, hanem egy, az élet más intézményeire is kiterjedő kategória. Amíg a stressz jól körülhatárolhatóan a

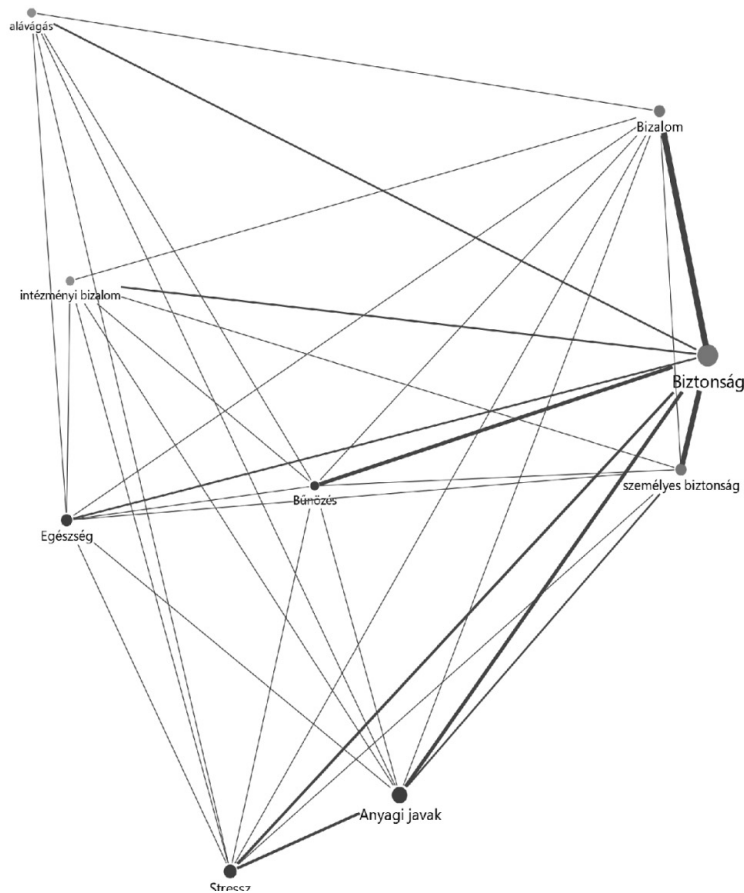
Forrás: Saját ábra

3. ábra A biztonság és a stressz fogalmának jelentéshorizontja

Forrás: Saját ábra

4. ábra A biztonság endemikus értelmezései

társadalmi beilleszkedés és boldogulás köré csoportosul – amelyben nem mellesleg meghatározó szerepet játszik a tanulás, – a biztonság-kód ennél sokkal összetettebb jelentéshorizontot tár elénk.

A biztonság megléte vagy hiánya félt, de egyben vágyott jelentéshorizontokat is bemutat, amely éppen utal a sikeres kreatív cselekvőre, mint a fegyelmi rezsimiek által kijelölt korlátokra. Mint láttuk, majd minden narratíva szervező eleme a biztonság-hoz fűződő attitűd. Ráadásul a társas környezethez való viszonyulást is a biztonság-hoz, bűnözéshez fűződő attitűdnek az értelmében lehet kidolgozni. Ennek megfelelően az elemzés e pontján a biztonság kódot tovább bontottam aldimenziókra. Az alábbi ábra fókuszáltan mutatja be az nehézségekről szóló beszéd jelentéshorizontjának strukturálódását a biztonságról vallott nézetek tükrében. Itt ismételen világossá válik, hogy bár a biztonságról sok szó esik, a bűnözés az a kulcsfogalom, amely az intézményekhez viszonyulást és az azokba történő lehetséges bekapcsolódás esélyeit lamentáló beszédet

szervezi. Ami annyit tesz, hogy a folyton változó intézményi létbe történő bekapcsolódás a fiatalok olvasatában morális dilemmát vet fel és előre vetíti a közrend egy sajátos felfogását.

Az ábrán kivehető a bizalom két elkülönülő aspektusa. Szembeötlő, hogy miként a biztonságot elsősorban a személyes biztonságot garantáló személyközi bizalom jelenti, addig az intézményi bizalom – az ábra tanúsága szerint – egészen más arculatot ölt: alanyaim szerint a személyes és vagyoni biztonságot, az egészségvédelmet a szolgáltatási viszonyok garantálják. Egyfelől hangsúlyos téma, hogy kiben, mikor, mivel kapcsolatban lehet megbízni, e diskurzusban azonban az intézményekkel kapcsolatos lojalitás alanyaimban fel sem merül. Látni való: az intézményeket szolgáltatásaikon és nem döntéshozó folyamataikon keresztül érzékelik a hallgatók.

Fontos megjegyezni, hogy az elbeszélésekben a 'bűnözés' mint axiális kategória is kétarcúnak mutatkozik. Nem pusztán egy büntetőjogi fogalom, és

nem is a rosszak és a jók játszmájaként kerül bemutatásra, sokkal inkább a bűn, a közösségi kánon áthágásának minősül.¹¹ Mintha csak a cselekvő (például az elbeszélésekben rendre megjelenő Ambros Attila alakja) a sikeres közéleti magatartás olyan képeit hívná elő, ahol az aktor – bár illegitim – talpraesettségéért közmegebecsülésnek örvend. Vagy más szóval: a bűn nem egy közösség morális rendjének, mint inkább az interakcióból kibomló helyzet viselkedési kódexének megsértése. Mondhatni olyan gondolati, nyelvi vagy cselekvéshez köthető aktus, mely közbotrányt vált ki, közrendet sért. Erős negatív konnotációjától eltekintve azonban, a bűnözés – bármit is jelentsen e szó – bizonyos mértékben legitim, hiszen hol „talpraesettségnek”, hol „alávágásnak” minősül: hol nagyra értékelt kreatív készség, hol nyilvánvaló csalás. S miként a hol vágyott, hol félt intézményi bizonytalanság az elérni kívánt rendnek sajátos elaszticitást ad, a normaszegés is kétarcú: egyszerre járhat büntetéssel és megebecsültséggel. A bizalom jelentéshorizontjának ilyen strukturálódása talán részben összefüggésbe hozható azzal a kvantitatív felismeréssel, hogy miközben magunkat felmentjük, másokról rosszat feltételezünk. A társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon kutatás alapján a normaszegések percepciója és az elismert cselekvés között jelentős különbség van (Hajdu 2012:55). Míg 10.9% ismerte el, hogy a három normaszegő magatartás bármelyikét elkövette az elmúlt öt évben, 73.7% úgy vélte, hogy a „többi magyar közül majdnem mindenki megteszi azokat”. Míg 10.9% ismerte el, hogy a három normaszegő magatartás bármelyikét elkövette az elmúlt öt évben, 73.7% úgy vélte, hogy a „többi magyar közül majdnem mindenki megteszi azokat”.

Láthattuk, hogy a fiatalok a közéletről, és a közélet intézményeiről szóló diskurzusát a biztonságához fűződő szövegrészek szervezik. Beláttuk milyen szövegkontextusban említik meg a fiatalok a személyes és intézményi biztonságot és bizalom kérdését. Az is világossá vált, hogy a bizalom és a biztonság kérdése, milyen utalásokat, referenciákat hívott elő a róluk elmélkedő magántársaságokban.

¹¹ Általánosságban is elmondható, hogy a narratíva-stimuláló kockák használata során a leggyakrabban először kiválasztott kocka – azaz az a kocka, amely a legtöbb elsődleges asszociációt váltotta ki – a rabló pandúrt ábrázoló kocka volt. E szerint elmondható, hogy a magyar közéletről leggyakrabban beugró kép a bűnözés, ám olyan ravaszdi bűnözők merültek fel név szerint, mint a Wisky-s, aki képes volt megváltoztatni bűnözésről kialakult képünket.

Mindez lehetővé tette, hogy pontosabban megértjük magának a két fogalomnak – a bizalomnak és a bizalomnak – a strukturálódását. Elvált egymástól a személyközi és az intézményi bizalom fogalma, melyben az utóbbi nem annyira az aktív állampolgár intézmények iránti elköteleződését, mintsem a szolgáltatást igénybevevő fogyasztó hitét tükrözi. Végül felmerült egy sajátos, helyzetszituatív, félt-vágyott viszony magához a társadalmi rendhez.

Összegezve a bizalom és a bizalmatlanság térségben tapasztalható gazdag kultúrtörténete okán, a bizalomnak, a bizalomnak, a bűnözésnek beágyazott és széles jelentésstruktúrája van. A nyugat-európai részvételi demokráciákra jellemző intézményi bizalom fogalomtól lényegileg eltérő módon, az általam vizsgált fiatal felnőttekkel felvett interjúkban felismerhetünk egy olyan intézményi valóságot, ahol az intézményi bizalom alacsony és döntően szolgáltatásalapú, ám ennek ellenére az intézményekhez való viszonyt a közrend a fiatalokban élő sajátos ideája szervezi. E közrend a közmegebecsültség elérésének és a közbotrány elkerülésének dinamikájából nő ki, miközben mind az intézményi környezet, mind az ezen intézményekhez való hozzáállás folytonosan változik. Ebben az ideálképben pedig kétségtelenül benne van a folytonos határlépcső, a társadalmi rend megkerülésének vagy felülírásának gyakorlata. Így a határlépcsők mikéntje, a társadalmi orientáció válik a közéletet szervező bizalom alapjává.

Mint láttuk mind az esettanulmányok, mind a narratíva-stimuláló kockák és a ráépülő kvalitatív modellek integrálása lehetővé tette a környezet szűkebb-tágabb intézményi környezetéről a fiatalokban élő mentális kép megragadását. Az egyes módszerek és elemzési szintek jóllehet más-más összefüggés-rendszerben, kontextusban tüntették fel az intézményeket, mégis összességében segítették, hogy a vizsgált csoportról kialakulhasson egy egységes tapasztalat.

Tipológia

Mindezidáig a tematikus diskurzuselemzésre koncentráltam, mely hozzáférhetővé tette a fiatalokban környezetük intézményeiről kialakuló képet. A tanulmány hátralevő része egy tipológiát mutat be, mely során arra törekedtem, hogy megértsem, mennyiben változik az intézményi környezetről kialakuló kép, ha figyelembe vesszük a fiatalok intézményi szerepvállalását, társadalmi tőkét, szülői háttérét. Kérdés, hogy az intézményekről kialakuló

Forrás: Saját ábra

5. ábra A vizsgált hallgatók aktivitási mintázata

valóságmagyarázatokban milyen szerepet tölt be az intézményi bizalom és lojalitás, és ez mennyiben változik a korábbi demokratikus tapasztalatok, a társadalmi beágyazottság vagy szülői háttér függvényében. Amíg a tematikus diskurzus-elemzés – amint arra korábban utaltam – főként a szavak, kódok és kommentárok tartalom-elemzési lehetőségeire épít (gyakoriság, együttállás, kombináció), a következő részben tárgyalt tipológia ezzel szemben elsősorban a változók tükrében vizsgálja meg a fiatalok intézményekről kialakított diskurzusát.

A Maxqda 18 szoftvernek köszönhetően a kvantitatív és a kvalitatív adatok egy egységes keretben elemezhetőkké váltak, és lehetővé tették a politikailag vs. kulturálisan aktív illetve passzív vs. apatikus diákok diskurzusának, valamint gyakorlataink elkülönült elemzését.¹² Az interjúfelvételkor számos más adat mellett rögzítettük a fiatalok tényleges intézményi elköteleződését, és intézményi

12 Ennek megfelelően politikailag aktívnek tekintettünk minden olyan hallgatót, aki kész a közvetlen környezetét befolyásoló döntésekben részt venni. Ide tartoznak azok az interjúalanyok, akik vagy a kollégiumi bizottságban vagy a hallgatói önkormányzatban vagy valamely párt tevékenységében aktívan részt vesznek. A kulturálisan aktív hallgatók sportklubok, vallási gyűlések, kultúráért felelős civil szervezetek aktivistái. Azokat a hallgatókat, akik a társadalmi ügyek iránt élénk érdeklődést mutattak, követték környezetük közéletét passzív hallgatókként, míg a közélettel szemben tanúsított teljes érdektelenséget mutató interjúalanyokat apatikus hallgatókként azonosítottuk.

beágyazottságát, szocio-ökonomiai háttérváltozóit.¹³

Az elemzés fényében egyrészt elmondható, hogy ami döntő a bizalom meglétében vagy hiányában, az nem feltétlenül a szülői iskolai háttérben keresendő, hanem sokkal inkább abban, hogy az illető aktív vagy inaktív. Ami pedig a környezet szűkebb-tágabb intézményi struktúráinak formálását illeti, fontos megjegyezni, hogy míg a politikai aktivitás esetében a méltánytalanság és kilátástalanság belső örökléséből adódó stressz, valamint a kulturálisan aktív hallgatók szemszögéből az egészségtudatosság, addig a közéletet követő, de abba bekapcsolódni nem kívánó hallgatók esetében az anyagiak és az egyéni boldogulás esélye tűnik a cselekvés háttérben álló motivációnak. Mondhatni a fiatalok aktivitásuknak megfelelően más-más indítatásból vesznek részt környezetük intézményeiben.

Másrészt, úgy tűnik, a társas beágyazottságnak, a demokratikus tapasztalatoknak van jelentős

13 Háttérváltozóként adathatóvá vált, hogy milyen a hallgatók intézményi beágyazottsága (kampuszon belüli vagy kívüli heterogén vagy homogén kapcsolati tőke), illetve milyen szülői háttérrel rendelkeznek. A háttérváltozóknak köszönhetően például elkülönülten elemezhetővé vált az intézményi bizalom kérdése az első és a több generációs értelmiségi fiatalok esetében vagy a különböző kapcsolati hálóval rendelkező hallgatók viszonylatában. Nem is beszélve arról, hogy mint említettem az intézmény életében eltérő módon résztvevő, az intézmény iránt eltérő elköteleződést mutató fiatalok diskurzusai így elkülönültek.

hatása az intézményi bizalom kialakulásában. Noha a campuson belüli nyitottság csökkenti a hallgatók szűkebb és tágabb környezetében észlelt bizalmi hiátust és őket a kollektív értékek mellett elkötelezett intézményi bekapcsolódás iránt inkább fogékonyra teszi, a campuson kívüli nyitottság valószínűsíti a magas készütségi fokot, ahol olyan kollektív javak, mint például az egészségvédelem, vagy a környezetvédelem az elbeszélésekben másodlagossá válik. Így aztán azok, akik tartózkodnak közéletben való aktív részvételtől, akár tudatosan, akár öntudatlanul, vagy akik széles társas hálóra támaszkodhatnak az egyetem határain kívül, érzékenyebbek az élet kockázataira, veszélyeire. Elbeszéléseikben gyakrabban említik meg a pénz szerepét és adnak hangot biztonságigényüknek. És megfordítva: el kell ismerni, hogy azok körében, akik megélik és nem túlélnek az egyetemet, kisebb a bizalmi hiátus.

A felsőoktatási kollégisták intézményekkel szembeni bizalmát így abban foglalhatjuk össze, hogy az intézményi részvétel és intézményi beágyazottság az élet kockázatainak észleletét jelentősen befolyásolja. Minél elkötelezettebb valaki az intézményi kulturális élet iránt, minél inkább megéli, és nem csak túléli egyetemi éveit, annál valószínűbb, hogy elbeszélésében a hétköznapi élet anyagi gondjain túl megjelennek posztmaterális kollektív értékek is (egészség, önmegvalósítás, elismertség). Ezzel szemben azok, akik távol maradnak az intézményektől és társas orientációik az egyetem határain kívülre irányulnak, érzékenyebbek az élet kockázataira: anyagiasabbak, többet beszélnek az egzisztenciális és fiziológiai biztonságról. Hovatovább – az 5. ábra tanúsága szerint – a társadalmilag hátrányosabb helyzetűnek tekinthető elsőgenerációs, kulturálisan aktív, kollégista fiúk bizonyultak a kollektív posztmaterális értékek felé a legnyitottabbnak.

Maga az a tény, hogy a fenti két tényező – az aktivitás és a társas beágyazottság – határozta meg a környezeti kockázatok észleletét, igazolja a közép-európai részvételmű kutatók tételét, miszerint az intézményi bizalom és a részvétel más-más logika mentén épül fel, és egymásra hatásuk meglehetősen áttételes (Dekker – Koopmans – Van den Broek 1997; Gibson 2001; Letki 2004; Putnam 1995). Feltételezhető, hogy a részvétel szempontjából a demokratikus tapasztalatok – az átért részvétel –, valamint a magántársaságokban formálódó intézményi kép meghatározóbb, mint az intézményekkel szemben támasztott bizalom. Azaz a résztvevőknek nem okvetlenül magasabb a bizalmi szintje, és megfordítva a magasabb bizalmi szint nem feltétlenül vált

ki részvételt – már csak azért sem, mert az intézményekről kialakuló kép ambivalens, és az intézményi bizalom főként a szolgáltatásokba vetett hitre korlátozódik. Ezzel szemben a bizalom és a biztonság – mint ahogy azt fent kimutattam – a fiatalok közéletképének meghatározó eleme, és e fogalmak jelentéshorizontja sokkal tágabb, mintsem hogy az intézményi folyamatokba vetett hit vagy működésükkel kapcsolatos pozitív meggyőződés azt lefedhetné. Így elmondható, hogy az éles határvonal, mely elválasztja az intézményeket formálni kívánó és az azok életébe beavatkozni nem kívánó hallgatókat, az inaktív és aktív, valamint a kampusz világát megélők és túlélők között húzódik, és nem az intézmények elkötelezettjei és az azoktól távol maradók között. Az intézményekkel szemben érzett bizalom és biztonságigény ettől lényegileg eltérő módon szerveződik.

Következtetések

E kutatás kvalitatív mintán igazolta és árnyalta a korábbi kvantitatív tézist, miszerint az intézményi részvételt sokkal inkább meghatározzák az intézményekről kialakuló nézetek és a korábbi demokratikus tapasztalatok, mintsem az a tény, hogy a résztvevők mennyire bíznak egymásban vagy az intézményi folyamatokban. A részvétel és a bizalom tehát elválnak egymástól. A dolgozat első felében a tematikus diskurzuselemzés eszközeivel (narratívastimuláló kockák és a kvalitatív modellek integrált alkalmazásával) azonosítottam, vajon mit értenek a vizsgált fiatalok közszférán egy olyan jóléti európai államban, ahol széles intézményrendszer támogatja e fiatalok hétköznapijait. Majd a közszférának e képzetét árnyaltam tovább egy tipológia segítségével, ahol egy-két rögzített háttérváltozó mentén szétbonthatóvá vált a diskurzus. A különböző csoportok sajátos nézőpontjainak, argumentatív sémáinak megragadásával azonosíthatóvá vált, hogy a politikailag, kulturálisan aktív, passzív vagy apatikus fiatalok, hogyan látják magát a társadalmi részvételt és benne az aktív cselekvőt – legyen szó akár a részvétel indítékairól vagy arról, hogy a környezet kockázatival kapcsolatos érzetek miként lehetetlenítik el a részvétel hagyományos formális, direkt formáit miközben prioritást nyernek az (in)aktivitás informális, indirekt módjai.

Az intézményekről kialakuló kép és az azokban való részvétel elemzése után nyilvánvalóvá vált, hogy a bizalom és a részvétel más-más logika mentén épül fel. Egyfelől, a társadalmi részvételt a

korábbi sikeres bekapcsolódás élménye fűti, illetve azok a meggyőződések ösztönzik, amelyek egy-egy intézményről a magántársaságok meglehetősen szűk keretei között kikristályosodnak. Ez azt is jelenti, hogy a fiatalok az intézményeknek túlnyomórészt nem előlegeznek bizalmat, hanem csak a konkrét, első kézből jövő tapasztalatok vagy annak tűnő történetek ösztönzik őket cselekvésre, vagy az intézmények életébe történő bekapcsolódásra. Ez logikusan és természetesen felveti a kérdést, ha a társadalmi mintáknak ilyen ereje van, akkor mi lenne az ifjúságpolitika vagy a közösségfejlesztés szerepe e történetek, minták formálásában?

Másfelől a bizalom, a biztonság, a közrend állandó köztéma. Részint az intézményi bizalom úgy tűnik főként a szolgáltatásokkal való elégedettségre korlátozódik. Azazhogy míg a részvételt a tényleges részvétel pozitív élménye vagy az intézményekhez köthető meggyőződések szervezik, az intézményi bizalom ezzel szemben többnyire nem az intézmény szervezetével, hanem szolgáltatásaival hozható összefüggésbe. Részint a közszféráról kialakuló kép meghatározó központi eleme a biztonságról, bizalomról szóló beszéd, ez azonban korántsem az intézményi lojalitásról szól, hanem egy sokkal központibb, több jelentéshorizontot magába foglaló fogalom. E biztonság-igény összetett és a fiatalok által megélt közéleti szférák (fegyelmi rezsimek, korosztály, család, politika, egészségügy, identitáspolitika) mindegyikében értelmet nyer. A biztonság-fogalom szerveződése dichotóm: részint az intézményrendszerek folyamatos változása olyan vágyott jelenség, mely a közéletnek sajátos elaszticitást ad, részint pedig e folyton átkereteződő intézményi tér aggodalommal tölti el a fiatalokat. Egyszerre biztosítja a kreatív bekapcsolódás lehetőségét, az informális eljárás útvonalait – még a gyakran zárt, hierarchikus rendszerekbe is –, és a közszférától való távolmaradást. Áttekintve a bizalom különböző szintjeivel és konnotációival való játék, illetve a bizalom kialakításának eltérő gyakorlatai, ezek meghatározó szerepet játszanak a fiatalok közéleti magatartásában.

E ponton megoldódni látszik a bevezetőben említett paradoxon, mely szerint bár a fiatalok viselkedését polkonform kommunikáció és piac konform magatartás jellemzi körükben, mégsem azonosítható intézményi elköteleződés. Vagyis a konformitás nem jár együtt intézményi lojalitással, de nincs lázadás sem: a lojalitás tehát reflektálatlan. Ami úgy értendő, hogy a vizsgált fiatalok se nem meggyőződéses polgárai környezetük társadalmi intézményeinek, se nem tartják ezeket az

intézményeket legitimnek, és végképp nem akarnak ezen intézmények formálásában részt venni. Figyelmüket sokkal inkább leköti a személyes biztonságot és jövőt garantáló bizalom kialakításához és fenntartásához köthető társas gyakorlatok elsajátítása.

Befejezésül, okfejtésünk eme pontján, a kutatás eredményeinek tudatában most már visszatérhetünk magának a kutatás kontextualizálásának módszertani kérdéséhez. E munka az adatokat a kutatás egyes szintjein, majd magát a kutatást is a szűkebb nyelvi, majd a tágabb társadalmi kontextusba ágyazta be. Jóllehet mintázatokot igyekezett kiolvasni egy adatbázisból, ám mindeközben el kívánta kerülni a túlzott adat-redukcionizmust – mind az adatfelvétel, mind az adatrendezés, és nemkülönböztetve az elemzés szintjén. A kívánatos adatredukció szintjéről sok felfogás él, és közismert szakmai kritika, hogy a kontextus figyelembevétele széttartóvá teheti a kutatást, és ellehetetleníti a világos konklúzió megfogalmazását. Ám mint a fenti példán is láttuk, mihelyst e fiatalok diskurzusainak rejtett keretei feltárulnak, az adatok már nem látszanak annyira széttartónak, inkább egyazon alaptéma fejlődési fokának tűnnek. Így a kutatás hű maradhat három módszertani céljához: az adatközelséghez, a finom elméleti ambíciók megfogalmazásához, és a szisztematikus adatelemzéshez.

Mindent összevetve úgy tűnik, jelenlegi módszertani tudásunk szintjén sokat tudunk az adatredukcióról, jóllehet lényegesen kevesebbet az adatok értő olvasatáról. Arról, vajon miként olvashatók ki mintázatok adathalmazokból kontextusaik figyelembevételével, és mindez miként gazdagítja jelenlegi tudásunkat. E kérdés szisztematikus vizsgálata és az integrálás lehetőségeinek kutatása – vagyis magának a kontextus fogalmának mélyebb megértése, és a kontextualizálás gyakorlatának feltárása – további szakmai viták tárgya. Teljes szívvel remélem, hogy e termékeny szakmai diskurzus a KÉK hasábjain bontakozik majd ki.

Felhasznált szakirodalom

- Bauer Béla – Levente Székely – Szabó Andrea 2017 *Magyar ifjúság kutatás, 2016: az ifjúságkutatás első eredményei: ezek a mai magyar fiatalok!* Budapest, Új Nemzedék Központ, Budapest.
- Blommaert, Jan – Bulcaen, Chris 2000 Critical Discourse Analysis. *Annual Review of Anthropology*, 29(1):447-66. DOI 10.1146/annurev.anthro.29.1.447

- Boda Zsolt 2019 A méltányosság és az intézményi bizalom szerepe a gazdaságban. *Magyar Tudomány*, 180(4):510-20. DOI 10.1556/2065.180.2019.4.5
- Boda Zsolt – Medve-Bálint Gergő 2020 Politicized Institutional Trust in East Central Europe. *Taiwan Journal of Democracy*, 16(1):27-49.
- Cazes, Sandrine – Nesporova, Alena 2006 *Flexicurity: A Relevant Approach in Central and Eastern Europe*. ILO, Geneva.
- Charmaz, Kathy 2006 *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis*. Sage Publications.
- Clarke, Adele E. 2005 *Situational Analysis: Grounded Theory After the Postmodern Turn*. SAGE Publications.
- Clarke, Adele E. – Charmaz Kathy 2013 *Grounded Theory and Situational Analysis*. SAGE Publications.
- Cook, Karen S. 2001 *Trust in Society*. Russell Sage Foundation.
- Cortazzi, Martin 2014 *Narrative Analysis*. Routledge. DOI 10.4324/9781315067421
- Csákó Mihály – Sik Domonkos 2018 Állampolgári szocializáció a kivándorlás árnyékában. In Nagy Ádám szerk. *Margón kívül*. Excenter Kutatóközpont, Budapest, 237-257.
- Csepeli György 2019 A Vén Európa Ifjúsága. *Educatio*, 28(1):34-41. DOI 10.1556/2063.28.2019.1.3
- Dekker, Paul – Koopmans, Ruud – Van den Broek, Andries 1997 Voluntary Associations, Social Movements and Individual Political Behaviour in Western Europe. In Van Deth – Jan W. ed. *Private groups and public life: Social participation and political involvement in representative democracies*. Routledge, London, 224-243.
- Denzin, Norman. K. – Lincoln, Yvonna S. 2017 szerk. *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. SAGE Publications.
- Van Dijk, Teun A. 2008 *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach*. Cambridge University Press. DOI 10.1017/CBO9780511481499
- Fairclough, Norman 1989 *Language and Power*. Longman, London, New York.
- Fekete, Balázs – Gárdos-Orosz, Fruzsina 2017 *Central and Eastern European Socio-Political and Legal Transition Revisited*. Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main. DOI 10.3726/b11406
- Fényes Hajnalka – László Lipcsei – Dóra Szeder 2012 Önkéntesség a Debreceni Egyetem Hallgatói Táborában. In Dusa Ágnes R. – Kovács Klára – Márkus Zsuzsanna – Nyüsti Szilvia szerk. *Egyetemi élethelyzetek I-II*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 99-118.
- Franklin, Alex – Kovách, Imre – Csurgó, Bernadett 2017 Governing Social Innovation: Exploring the Role of ‘Discretionary Practice’ in the Negotiation of Shared Spaces of Community Food Growing. *Sociologia Ruralis*, 57(4):439-58. DOI 10.1111/soru.12126
- Gábor Kálmán 2012 *Válogatott ifjúságszociológiai tanulmányok*. Belvedere Meridionale, Szeged.
- Gábor István R. – Galasi Péter 1981 *„második” gazdaság. Tények és hipotézisek*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Gibson, James L. 2001 Social Networks, Civil Society, and the Prospects for Consolidating Russia’s Democratic Transition. *American Journal of Political Science*, 45(1):51-68. DOI 10.2307/2669359
- Giczi Johanna – Endre Sik 2009 Bizalom, társadalmi tőke, intézményi kötődés. In Tóth István Gy. szerk. *TÁRKI európai társadalmi jelentés, 2009*. TÁRKI, Budapest. 65-84.
- Grünhut Zoltán 2020 Informalitás: egymás eszköziesítésének kultúrája. Esszé a bizalom és a társas kapcsolatok összefüggésének dinamikáiról. *Metszetek Társadalomtudományi Folyóirat*, 9(4):16-49. DOI 10.18392/metsz/2020/4/3
- Grünhut Zoltán – Kőműves Dániel – Bodor Ákos 2019 AA bizalomelmélet kritikai újragondolása az eldologiasodás szempontjából. *Replika*, (113):11-24.
- Hajdu Gábor 2012 Bizalom, normakövetés és társadalmi részvétel Magyarországon a rendszerváltás után. In Kovách Imre – Dupcsik Csaba – Tóth Tamás P. – Takács Judit szerk. *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon*. Argumentum Kiadó, Budapest. 18-45
- Hetherington, Marc J. 2018 *Why Trust Matters*. Princeton University Press. DOI 10.2307/j.ctv301fkq
- Jenks, Chris 1995 *Visual Culture*. Routledge, London, New York.
- Kavaliauskas, Tomas 2012 *Transformations in Central Europe Between 1989 and 2012: Geopolitical, Cultural, and Socioeconomic Shifts*. Lexington Books, Lanham.

- Keil András – Szabó Andrea 2011 A politikai közéleti részvétel alakulása Magyarországon, 2006–2010. In Tardos Róbert – Enyedi Zsolt – Szabó Andrea szerk. *Részvétel, képviselet, politikai változás*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Budapest, 17-56.
- Keller Tamás – Endre Sik 2009 A korrupció észlelése, elfogadása és gyakorlata. In Tóth, István Gy. szerk. *TÁRKI Európai Társadalmi Jelentés 2009*. TÁRKI, Budapest, 167-182.
- Kuckartz, Udo 2014 *Qualitative Text Analysis: A Guide to Methods, Practice and Using Software*. SAGE Publications. DOI 10.4135/9781446288719
- Kuckartz, Udo – Rädiker, Stefan 2019 *Analyzing Qualitative Data with MAXQDA: Text, Audio, and Video*. Springer International Publishing. DOI 10.1007/978-3-030-15671-8
- Letki, Natalia 2004 Socialization for Participation? Trust, Membership, and Democratization in East-Central Europe. *Political Research Quarterly*, 57(4):665-79. DOI 10.1177/106591290405700414
- Lieblich, Amia – Tuval-Mashiach, Rivka – Zilber, Tamar 1998 *Narrative Research: Reading, Analysis, and Interpretation*. Vol. 47. SAGE Publications. DOI 10.4135/9781412985253
- Luhmann, Niklas 2018 *Trust and Power*. John Wiley & Sons.
- Mishler, Elliot G. 2004 *Storylines*. Harvard University Press.
- Misztal, Barbara 1996 *Trust in Modern Societies*. Polity Press, Cambridge.
- Pataki, Gyöngyvér 2015 Narrative Stimulating Cubes: A Qualitative Method for Analyzing the Nature of Democratic Culture among Hungarian Students. *Review of Sociology*, 24(4):4-34.
- Putnam, Robert D. 1995 Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 1(6):65-78. DOI 10.1353/jod.1995.0002
- Robert Peter – Oross Dániel – Szabó Andrea 2017 Youth, Precarious Employment and Political Participation in Hungary. *Intersections: East European Journal of Society and Politics*, 3(1):120-46. DOI 10.17356/ieejsp.v3i1.299
- Rosenthal, Gabrielle 2006 *Biographisch-Narrative Gespräche Mit Jugendlichen: Chancen Für Das Selbst- Und Fremdverstehen*. Budrich, Opladen. DOI 10.2307/j.ctvdf01sv
- Rosenthal, Gabrielle 2013 *Interpretative Sozialforschung: Eine Einführung*. Beltz Juventa.
- Seligman, Adam B. 2000. *The Problem of Trust*. Princeton University Press.
- Strauss, Anselm – Corbin, Juliet M. 1997 *Grounded Theory in Practice*. SAGE Publications.
- Stumpf István 2020 *Alkotmányos hatalomgyakorlás és alkotmányos identitás*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Sztompka, Piotr 1999 *Trust: A Sociological Theory*. Cambridge University Press.
- Tóth István György 2009 *Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékrendszerében*. TÁRKI, Budapest.
- Utasi Ágnes 2002 *A bizalom hálója: mikrotársadalmi kapcsolatok, szolidaritás*. Új Mandátum, Budapest.
- Vajda Éva 2020 A bizalom szerepe a családi vállalatokban. *Köz-gazdaság*, 15(3):13-106. DOI 10.14267/RETP2020.03.10
- Vit Eszter 2018 Jóléti rezsimék és a bizalom kapcsolata. *Socio.Hu*, 8(2):45-71. DOI 10.18030/socio.hu.2018.2.45
- Warren, Mark E. 1999 szerk. *Democracy and Trust*. Cambridge University Press. DOI 10.1017/CBO9780511659959
- Welter, Friederike – Nadezhda, Alex 2015 Researching Trust in Different Cultures. In Lyon, Ferguson – Möllering, Guido – Saunders, Mark N. K. ed. *Handbook of research methods on trust*. Edward Elgar Publishing, 75-85. DOI 10.4337/9781782547419.00015
- Wiedemann, Gregor 2016 *Text Mining for Qualitative Data Analysis in the Social Sciences: A Study on Democratic Discourse in Germany*. Springer Fachmedien Wiesbaden.
- Wodak, Ruth – Michael Meyer, 2009 ed. *Methods for Critical Discourse Analysis*. SAGE Publications, London.
- Melléklet 1.
- Adatfelvételhez használt kapcsolathálózati kérdőív
- Kérlek, nevezd meg azokat a személyeket a kollégiumon belül,
- akivel rendszeresen együtt töltöd a szabadidődet?
  - akivel megosztanád a tanulmányaiddal kapcsolatos problémáidat?
  - akitől kérnél hajszárítót, ha szükséged lenne rá?
  - aki betegség esetén meglátogat?
  - akitől pénzt kérnél kölcsön?
  - akitől magánéleti kérdésekben tanácsot kérsz?
  - akivel közéleti kérdésekről tudnál beszélgetni?
- Végül kérlek, add meg a feltüntetett személyek mellé a szobaszámukat.